

Research

БЕЛОГРАДЧИШКИЯТ ВОЙНИШКИ БУНТ ОТ 1913 ГОДИНА

Б. В. ТОШЕВ

Abstract. A detailed information about the soldiers' rebellion in Belogradchik in 1913 is given. The information was extracted from the public newspapers published in Bulgaria in that period.

Keywords: soldiers' rebellion, Belogradchik, newspapers

Увод

В публикуваните неотдавна във „Венец“ спомени на Тошо Стригачев (2017) има кратко описание на едно злощастно събитие с войници в Белоградчик, известно на широката публика още през 1913 г. като „Белоградчипки бунт“:

[И] нас – млади новобранци, ни поведоха от Видин за с. Княз Александрово (сега Димово), където трябваше да дойде сборен полк пехота, съставен от една дружина стари войници от пети пехотен полк от град Русе и по една дружина млади войници от 33-ти полк от Свищов и от 34-ти полк от Ловеч. В това време полкът е бил пристигнал в Белоградчик. Там станал бунт – войниците се разбунтували против войната. При бунта бил убит с камъни един

капитан, който нарекъл войниците “гъски”, а командирът на полка се самоубил. Водач на бунта е бил войникът Печигаргов. Той и други бунтовници са били арестувани през една нощ по време на сън и са ги откарали и избили неизвестно къде (с. 17-18).

Как точно се е случило това войнишко неподчинение във време на война може да се установи по два начина. Би могло да се потърсят архивни материали от военните и съдебните архиви. В настоящето изследване е приложен друг подход – прегледани са вестниците в България в годината на събитието и са намерени съобщенията, които имат отношение към работата на Военно-полевия съд в Русе по случая.

Фактите

Войнишкото неподчинение на началниците, прераствало в бунт, се е случило през май 1913 г. Това се е случило с войници от наскоро формирания във Фердинанд 65-и пехотен полк. Този полк е създаден на основата на една дружина на 2-и пехотен Искърски полк заедно с няколко други допълващи дружини. В това време боеспособните български военни подразделения, между които и 15-и пехотен Ломски полк от Белоградчик, да се намирали далеч на юг, а северна България се е оказала военно необезпечена. Именно това е дало възможност на противника (сърби и румънци) да постигне успех във Втората Балканска война – по-малък за сърбите с превземането на Белоградчик на 8 юли 1913 г. и по-голям за румънците, които са успели да поставят под свой контрол цяла Северна България и да влязат във Враца, Петрохан, Орхание и застрапително да се приближат до София.

Войниците от 65-и пехотен полк, водени от няколко подофицери, са отказали да се подчиняват на офицерите си. Единият от офицерите, командир на дружина, капитан Симеон Вақвчиев, е бил убит на 30 май 1913 г. и за командира на отделната бригада полковник Иван Пенев не е

оставало друго, освен да се самоубие, което се случило на 31 май в Белоградчик.

Скръбна вѣсть.

Съ неизразима скръбъ извѣстяваме на всички роднини, приятели и познати за голѣмата и неирѣжалима загуба, която прѣгърпѣхме, като изгубихме нашия миль и склянъ съпругъ, баща

Симеонъ Вакувчиевъ

(42 годишна възраст, роденъ въ село Златарица, капитанъ и командиръ на 2-ра дружина отъ 65 полкъ)

Слѣдъ като понесе мжжествено всичкитѣ ужаси и несгоди на освободителната война и участвува въ редъ сражения, за което бѣ награденъ съ орденъ за храбрость, раненъ, остана живъ за да загине трагично отъ братска ржка на 30 май въ градъ Бѣлоградчикъ при изпълнение на отечественитѣ дългъ . . .

Поклонъ прѣдъ праха ти, наша обичъ, наша гордость, спомена за тебе вѣчно ще живѣе въ нашитѣ сърдца.

Нека бжде лекъ и спокоенъ твоятъ сънь!

гр. София, 6 юли 1913 год.

Дълбоко скръбящи: Съпруга Евдокия, дѣца: Любенъ, Сашо и Владо. Сѣмейства: Вакувчиеви, Хашнови, Коцеви, Ин-ръ Жекови, Д-ръ Кулеви, Стасиеви, Жекови, Матеви, Арнаудови, Джурови, Сиракови, свещеникъ Писеви, А Кулеви, Протодиаконъ Стефанови и Д-ръ Бацавелови.

Некролог от близките за капитан Вакувчиевъ¹⁾

Скръбна вѣсть.

Съ дълбока скръбъ извѣстяваме на всички роднини, приятели и познайници, че многособичния ни братъ и чичо

Полковникъ Иванъ П. Пеневъ

(командиръ на отдѣлна бригада)

се помина скоропостижно въ Бѣлоградчикъ на 31 май 1913 година, като ни остави най-дълбоко опечалени.

Казанлъжъ, 31 май 1913 година.

Отъ сѣмействата:

Антонъ П. Пеневъ и Гурко С. Серафимовъ.

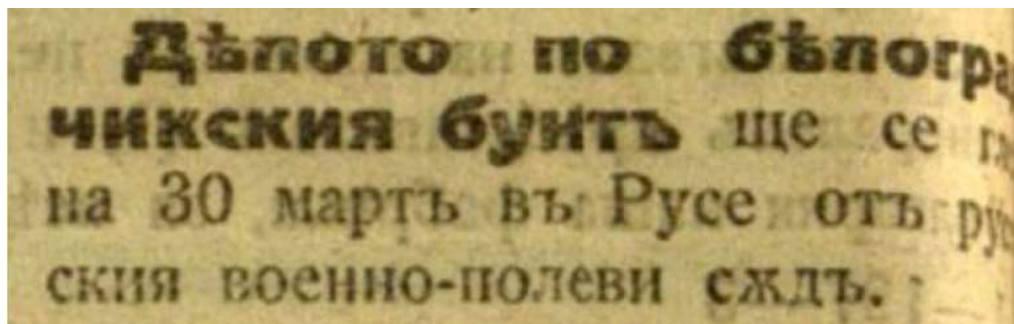
1—1243—1

Некролог за полк. Иван Пенев²⁾

В тази зловеща 1913 година Белоградчишкият бунт не е бил единичен случай. Във вестниците от това време могат да се намерят сведения и за други подобни случаи – говори се за Ломски бунт или Арчарски бунт – тогава войници, а и няколко запасни офицери, между тях поручик и подполковник, са искали доброволно да се предадат на румънците.

Първородният син на капитан Вакъвчиев в некролога от опечалените се появява като Любен. Всъщност неговото име е Любомир. Ако се прегледат теченията на „Държавен вестник“ след 9 септември 1944 г. в „Неофициалния отдел“ на вестника ще се открият голям брой съобщения за „безследно изчезнали лица“. Всеки в България в тези години е знаел какво означава това. И в бр. 160 на ДВ от 1945 г. се открива името на сина на капитан Вакъвчиев – Любомир Симеонов Вакъвчиев, безследно изчезнал на 7 октомври 1944 г. Името на Любомир Вакъвчиев може да се види и в Телефонния указател на София за 1945 г. – дом ул. „Чепино“ (сега „Асен Златаров“) № 19, тел. 4-12-33. Трагичната съдба на бащата се е повторила със сина.

Съдене на провинилите се войници

Едно от първите съобщения за процеса срещу метежниците³⁾

Във военно време малодушието пред лицето на врага, неподчинението и неизпълнението на заповед се наказват със смърт. Участниците в метежа в Белоградчик през май – юни 1913 г. са били арестувани и предадени на военно-полевия съд в Русе.

Бѣлоградчишкия бунтъ прѣдъ сѣда. На 30 того русенския воененъ сѣдъ ще започне да разглежда дѣлото по бунта на войницитѣ прѣзъ м. юни 1913 г. Както е извѣстно по тоя бунтъ се самоуби полковникъ Пеневъ и войницитѣ убиха ротния си командиръ Вакѣфчиевъ при опита му да потуши бунта и мятежницитѣ. Това прѣстѣпление е едно отъ най-голѣмитѣ на нашитѣ войници по врѣме на войната.

Съобщение във вестник „Мир“⁽⁴⁾

А вестник „Варненски отзив“ – независим ежедневен информационен вестник в броя си от 3 април 1915 г. с кратко съобщение дава информация за хода на делото в Русенския военно-полеви съд.

Дѣлото по бѣлоградчишкия бунтъ.

Русе I.IV. По дѣлото за бѣлоградчишкия бунтъ слѣдъ разпита на 30-тѣхъ обвиняеми, днесъ се разпитаха 17 прокурорски свидѣтели. Въ разстояние на 10 дни се очаква окончателния резултатъ по това дѣло.

Делото в Русе е към края си⁵⁾

Присъдите

Присъдите срещу метежниците са произнесени на 16 април 1915 г. В подробна кореспонденция от Русе вестник „Воля“ в броя си от 17 април 1915 г. дава пълна информация за произнесените присъди.

17 април 1915 г.

Ето присъдата.

Във вчерашното заседание на съда се даде последната дума на обвиняемите, след което съдът произнесе следната присъда по делото за Белоградчошкия съд.

Осъждат се:

- (1) Обвиняемият младши подофицер Георги Ангелов Курков, като организатор, главен предизвикател на бунта, по чл. чл. 10, 80 и 130 от Военно-наказателния закон, на смърт, но пред вид смекчаващите вината обстоятелства, окончателно го осъжда на 12 годишен строг тъмничен затвор и го лишава от правата по чл. 21 от Военно-наказателния закон.
- (2) Обвиняемият фелдфебел Върбан Червенаков Цветков като съучастник в бунта по чл. чл. 10, 80 и 130 го осъжда на смърт, но пред вид смекчаващи вината обстоятелства, окончателно го осъжда на 15 годишен строг тъмничен затвор като го лишава от правата по чл. 21.
- (3) Обвиняемият Ганчо Желязков, народен учител, като главен агитатор на бунта, по чл. чл. 10, 80 и 130 го осъжда на смърт, но понеже е непълнолетен окончателно го осъжда на 6 годишен строг тъмничен затвор, като го лишава от правата по чл. 21.
- (4) Обвиняемият Никола Димов от Русе кандидат-архитект като съучастник в бунта по чл. чл. 10, 80 и 130 го осъжда на смърт, но предвид смекчаващи вината обстоятелства, окончателно го осъжда на 9 години строг тъмничен затвор и същевременно го лишава от правата по чл. 21.
- (5) Обвиняемият Рачо Драганов Кюмюрчев като подбудител на бунта, съгласно чл. чл. 10, 80 и 130 осъжда го на смърт, но пред вид смекчаващи вината обстоятелства го осъжда на 10 годишен строг тъмничен затвор и го лишава от правата по чл. 21.
- (6) Обвиняемият ефрейтор Тодор Енев Стойнов като съучастник в бунта, съгласно чл. чл. 10, 80 и 130, осъжда го на смърт, но пред вид смекчаващи вината обстоятелства окончателно го осъжда на

- (7) Обвиняемият младши подофицер Тончо Тодоров Налетов, като съучастник в бунта, съгласно чл. чл. 10, 80 и 130, осъжда го на смърт, но пред вид смекчаващи вината обстоятелства, окончателно го осъжда на 12 години строг тъмничен затвор и го лишава от правата по чл. 21.
- (8) Съби Дончев Остров се обвинява, че като часовой с пушка и натъкнат нож не е пропуснал дружинния си командир в помещението, като му е викал „назад“. Съгласно чл. чл. 10, 80 и 130 за признато престъпление, осъжда го на смърт, но поради непълнолетие и самопризнание, окончателно го осъжда на 6 годишен строг тъмничен затвор.
- (9) Обвиняемият Александров Русев за признато престъпление подтиквал войниците към бунт съгласно чл. чл. 10, 80 и 130 го осъжда на смърт, но съгласно чл. 116, окончателно го осъжда на 12 годишен строг тъмничен затвор, като го лишава от правата по чл. 21. Съдът признава Александър Русев за невиновен по отношение убийството на кап. Вакъвчиев по недоказаност.
- (10) Обвиняемият Стефан Сърбинов го осъжда на 6 години строг тъмничен затвор.
- (11) Обвиняемият Станчо Тодоров, съгласно чл. 122, като непълнолетен, осъжда го на 9 години строг тъмничен затвор, като го лишава от правата по чл. 21.
- (12) Обвиняемият Георги Марчинов съгласно чл. 122 и съгласно чл. 92, окончателно го осъжда на 10 години строг тъмничен затвор.
- (13) Кръстю Христов, за признато престъпление по убийството на капитан Вакъвчиев го осъжда на смърт, но, понеже е непълнолетен, окончателно го осъжда на 12 години строг тъмничен затвор.

- (14) Петко Ценов, обвинен в убийството на капитан Вакъвчиев, съгласно чл. 12, го осъжда на смърт, но поради непълнолетие, окончателно го осъжда на 11 години строг тъмничен затвор.
- (15) Обвиняемият Колю Тихов Тенев, съгласно амнистията от 4 август, го оправдава.
- (16) Обвиняемите: Руси Събев, Виден Пейчев, Сава КоцевМарин Атанасов Тошев, Цони Събев Иванов, Христо Лалов, се амнистират.
- (17) Обвиняемите: Кондо Славов, Соломон Израилев, Ангел Даскалов, Съби Николов, Христо Христов, Петко Венев се оправдават, по нямане престъпни деяния.

Съдът намира гражданският иск от 50000 лева като неоснователен, защото семейството на убития капитан Вакъвчиев получава държавна инвалидна пенсия.

Съдът зачита досегашното арестуване на обвиняемите.

Разноските ще се платят от съда.

Дава се 24 часа срок за да се обжалва от пет недоволните.

Присъдата е издадена в гр. Русе на 16 април 1915 г.

Този документ показва, че в крайна сметка за Белоградчишкия войнишки бунт смъртни присъди не са издадени. Поради дадените по-късно амнистии, и предвидените в присъдата срокове строг тъмничен затвор не са изпълнени. Любопитен момент е, че при извършване на военното престъпление, някои от обвинените лица са били непълнолетие (тогава пълнолетие се получава при навършване на 21 годишна възраст).

Връщайки се към началото на настоящата статия, където бе даден откъс от спомените на Тошо Стригачев (2017), твърдението, че водач на бунта е войника Печигаргов, не намира потвърждение. Възможно е

паметта на Стригачев да го е подвела – той е писал своите спомени около 50 години по-късно.

Заклучение

Още в 1915 г. обществото е оценило Белоградчишкия бунт като „едно от най-големите престъпления на нашите войници по време на войната“. Несъмнено обаче, че това е стихия и предварително неорганизиран акт на неподчинение на войници спрямо офицерите им. Причините трябва да се търсят в шока от настъпилите трагични за България обстоятелства – след триумфа от победоносната Балканска война идва кошмара на войната срещу съюзниците във войната срещу Турция. Сривът идва след злополучната заповед за започване на военни действия срещу бившите съюзници, с които техните войски да бъдат изгонени от македонски градове, които в България всички смятат за български.

Трактовката на Белоградчишкия бунт след 1944 г. веднага е променена, като събитието е оценено като политическо. Даже в регионалната историческа и географска литература тази гледна точка е представена по категоричен начин: „Недоволни от агресивната политика на Фердинанд Кобурготски, по време на Междусъюзническата война събраните в Белоградчик войски вдигнали първия военен бунт, известен в нашата военна история“ (Сомов & Попов, 1960). Тази тема е продължена и в по-късно издание: „През 1913 г. в Белоградчик били разквартирувани 64-и и 65-и пехотен полк, които отказали да заминат за фронта и вдигнали бунт срещу политиката на Фердинанд. Социалистите от града горещо подкрепили бунтовниците. С големи усилия бунтът бил потушен, а полковете разформирани. Инициаторите били арестувани, дадени под съд и осъдени. Сред тях бил и секретарят на партийната организация в града – Виден Пейчев⁶⁾, осъден на две години затвор.“ (Малкочев et al.,

БЕЛЕЖКИ

1. В-к Мир, бр. 3935 от 7 юли 1913 г.
2. В-к Мир, бр. 3916 от 17 юни 1913 г.
3. В-к Мир, бр. 4490 от 15 февруари 1915 г.
4. В-к Мир, бр. 4522 от 27 март 1915 г.
5. В-к Варненски отзия, бр. 83(187) от 3 април 1915 г.
6. Виден Пейчев не е осъждан (вж. т. 16 на Присъда).

ЛИТЕРАТУРА

- Малкочев, А., Александрова, Р. & Стригачев, С. (1977). *Белоградчик: пътеводител*. София: Медицина и физкултура.
- Сомов, Х. & Попов, В. (1960). *Белоградчик и белоградчишките скали*. София: Медицина и физкултура.
- Стригачев, Т. (2017). Страници от миналото: бурни години. *Венец*, 8, 11-

